

Dionisiu Păscuțiu

Se știe că tot ce-a realizat până azi omenirea ca civilizație, cultură și artă, se datorește mai mult câtorva aleși decât maseilor, chiar dacă unii ar susține că în cei aleși n'ar fi avut ce să se elaboreze dacă n'ar fi existat mulțimile cu aspirațiunile lor fragmentar conținute de toate elementele ce compun colectivitățile, aspirațiuni concentrate la un moment dat în cel ales.

Nicăiri acest adevăr nu este tratat cu mai multă indiferență ca în țara noastră și în nici-o parte a României mai mult decât în Banat. Tocmai de aceea bănățenii încă nu știu ce reprezintă, — mult — puțin, la cât au dreptul, — în mijlocul celorlalte provincii.

Dață totuși atitudinea bănățeanului, — zisă cam arogantă: „*Tot Bănatu-i fruncea*“, „*Nu-i român ca bănățeanu*“ etc. — este o mărturie că, în urma unor îndemnuri din subconștient, prin atavism, pieptul lui este scos în afară iar fruntea ridicată *exact atât la cât el are dreptul* datorită capitalului moral de lupte, sacrificii și suferinți, puse ca temelie la magnificul edificiu al patriei românești întregite, — aceasta, în zilele noastre este prea puțin pentru a constitui o justificare a mândriei sale (pe nedrept numită de unii gasconism), în fața celor cari nu îi cunosc decât prezentul.

Cultul oamenilor mari reprezentând deci stima pe care un popor o are față de faptele mari ale înaintașilor săi, concentrate în omul mare, acest cult trebuie să devie o realitate. Îndeosebi pentru că el este singura apreciere a însăși faptelor poporului din țara sau provincia celui ales, — cine să le cunoască și aprecieze în primul rând dacă nu el însuși? — iar lipsa lui poate atrage propria sa inferiorizare și suprimația vecinătăților mai expansive în urma aportului lor din trecut, de care sunt conștiente prin mărturiile ce le păstrează. Acestea în mod firesc sunt folosite ca un fel de diplome de superioritate.

Dar sunt atâtea argumente cari pledează pentru cultul oamenilor mari. Ele fiind în general cunoscute, nu vom insista asupra lor cu atât mai mult cu cât nici considerațiunile de mai sus nu au pretenția de a defini cultul oamenilor mari, ci sunt doar o fugitivă introducere la cuvintele ce le vom spune mai jos asupra lui Dionisie Păscuțiu.

Cine a fost, când și unde s'a născut? Foarte mult am vrea să putem răspunde cu precizie la toate aceste întrebări. Posibilitatea aceasta însă fiindu-ne exclusă deocamdată, vom fixa aci despre dânsul doar ceiace ni permit datele câștigate până în prezent.

Înainte de toate aflăm că Dionisie Păscuțiu a scris (în

ungurește) o carte de aproape trei sute de pagini, cu următorul titlu: „*A román (oláh) nyelv eredete. A nemzet megalakulása; az oláh nyelv mint anyanyelv, alapja a classicus latin nyelveknek; nyelvészeti és történetileg e tétélek megvilágítása. Czáfolat válaszul Dr. Réthy László ily czimü művére: „AZ OLÁH NYELV ÉS NEMZET MEGALAKULÁSA“, melyett kiadott 1887-ik évben. Ceiace în românește însemnează: „Origina limbii valabe. Formarea poporului. Limba valahă, ca limbă maternă, este baza limbii latine clasice și prin aceasta baza tuturor limbilor romanice din Apus; clasificarea acestor teze, din punct de vedere linguistic și istoric. Răspuns la lucrarea scrisă de Dr. Ladislau Réthy, la 1887 sub titlul: „FORMAREA POPORULUI VALAH ȘI A LIMBEI SALE“.*

Cartea lui Dionisie Păscuțiu a fost scrisă la 1892 în comuna Făget din Banat și a fost tipărită la Lugoj în tipografia lui Carol Traunfellner. Autorul era pe atunci avocat în Făget. Lucrarea este închinată: „*memoriei lui Petru Maior din Diciusânmartin*“.

Data și locul nașterii lui Dionisie Păscuțiu nefiindu-ne cunoscute până în prezent, poate că ne va ajuta la stabilirea lor vreun locuitor al Făgetului, care-și mai aduce aminte de scriitorul bănățean, trimițându-ne în același timp fotografia lui Păscuțiu și eventual comunicându-ne dacă mai cunoaște și alte scrieri ale defunctului. Ar fi un păcat de neiertat ca ele să se piardă, mai cu seamă dacă ne gândim că Banatul n'a avut doi oameni cari să scrie cu mai multă îndemânare și competență, istorie. Chiar dacă am compara pe Păscuțiu cu Popovici și N. Tincu-Velea, — alți doi istoriografi bănățeni deopotrivă neglijați de istoria literaturii române indiferent dacă ea este scrisă la Cluj, București sau Iași.

Conținutul lucrării acestui important istoriograf bănățean, rămas aproape anonim, dovedește că autorul posedă o cultură de savant. Pe lângă limbile: română, maghiară și germană, mai cunoștea greaca, portugheza, latina, franceza, italiana, spaniola, etc. În această privință nu-i găsim ca rival în Banat decât pe Paul Iorgovici, al cărui nume dacă ar fi amintit în cărțile de școală alături de Șincai, Maior și Klein, aceasta n'ar putea dovedi decât competență și obiectivitate din partea autorilor cărților respective în ceiace privește pe reprezentanții școlii latiniste.

O caracteristică în adevăr esențială a scrisului lui Dionisie Păscuțiu este fără îndoială ironia fină, incisivă, curajoasă. Din fiecare slovă a sa reiese în plus superioritatea pe care ți-o dă dreptatea indiscutabilă a cauzei pe care o susții. El nu era silit, ca adversarii săi, ca din lipsă de argumente să facă ceiace în limbajul curent se numește „*a bate apa în piună*“.

E greu de închipuit o lucrare mai serioasă din punctul de vedere al conținutului sau al scopului de nemărginită importanță na-

țională pentru românii subjugăți pe atunci, cu toate că solemn și grave nu sunt într'ânsa decât argumentele și nicidecum tonul pe care le spune. Geniul de polemist al lui Pășcuțiu iese în relief de printre rânduri la tot pasul, ca și umorul și zeflemeaua omului ce nu își poate ascunde nici un moment disprețul față de inferioritatea unor adversari agresivi și neputincioși. E atât de stăpân pe ceiace spune, încât în duelul de condee dintre dânsul, istoriograful maghiar Réthy și alții, apare ca un adevărat maestru care neputându-și lua în serios potrivnicul aruncă la o parte spada, mulțumindu-se să lupte doar cu teaca. Nu odată își lasă impresia unui tânăr prinț devenit prin împrejurări absurde prizonierul propriilor săi lachei, ale căror veleități de supremație nu le poate trata decât cu dezarmante pufniri de răs, — atitudinea de totdeauna a celui cu sânge albastru, față de ridicolele rățoeli ale unor slugi de o obrăznicie ce nu are nici măcar scuza de-a nu fi lipsită de inteligență.

„Inainte de-a avea onoare să mă prezint în fața publicului cu această neînsemnată lucrare a mea, — scria Pășcuțiu, — trebuie să spun că prilejul de-a o scri mi l-a servit d. Dr. Ladislau Réthy, cu a sa lucrare intitulată: „FORMAREA NAȚIUNII VALAHE ȘI A LIMBII EI“, pe care fără răspuns o am putut lăsa cu atât mai puțin cu cât prin discuțiunea începută, d-sa s'a îndepărtat foarte mult de realitate, ceiace îl pune în conflict cu lingvistica și istoria universală, pe de-o parte, iar pe de alta, din motivul că prin această scriere, — monument de înfricoșetoare ignoranță acoperit cu vâlul savantlăcului, — inducând în eroare pe lesne crezători răspândește semința urii, de care opinia publică nu are nevoie nicidecum.

„E clar că amintita problemă formează subiectul d-sale de discuțiune favorit, deoarece cu știrea mea se chinue de 11 ani cu deslegarea ei, dar nicidecum nu reușește s'o descurce în așa fel încât să fi putut deobliga față de sine științele.

„E drept că la 1880 pe când își pusese pentru întâia dată în cotidianul „ALFÖLD“ din Arad, întrebarea dacă „SUNT SAU NU VALAHII DE ORIGINĂ ROMANĂ?“ și drept concluzie și-a răspuns negativ „dovedind“ înrudirea directă a valahilor cu bulgarii, bastarnii și hunii, redacția, în marele ei entuziasm, i-a acordat de urgență titlul de „TÂNĂRUL NOSTRU SAVANT“, fapt căruia cred că este a i se datora inițiativa de mai târziu a d-lui Dr. Réthy, de a porni cu însuflețire la drum prin peninsula balcanică întru căștigarea în această materie, — precum susține chiar d-sa, — a mai vaste cunoștințe, și de unde încărcat la întoarcere cu noi experiențe, a publicat ca dare de seamă cartea cu titlul de mai sus, în care susține foarte multe lucruri pentru limpezirea problemelor cuprinse în titlu: întâi de toate că deoarece chestiunea este foarte problematică, multe capete de savanți va agita, iar în al doilea

rând că, limba și naționalitatea noastră ar fi o amestecătură albanotraco-illirică; și în sfârșit, în al treilea rând că „LIMBA-NE DE CERȘETORI A LUAT NAȘTERE ÎN VEACUL AL XIV-LEA DIN RESTURILE LIMBILOR TUTUROR POPOARELOR VII SAU MOARTE“.

„Cu ocazia lansării în public a acestor rezultate, — continuă Păscuțiu, — din gândire și cercetări născute, zeița înțelepciunii a roșit; eu observându-i turburarea, am luat fără nici o supărare în mai deaproape cercetare această problemă întoarsă pe tote fețele și susțin că este o imposibilitate a se presupune că la scrierea lucrării autorul să se fi lăsat condus de vre-o predilecțiune a sa față de știință, cât de-o neîmpăcată ură amestecată cu o usturătoare invidie căci altfel este exclus ca după îndelungi cercetări de 11 ani să fi putut ajunge la rezultate atât de blegi“.

Ar fi o greșeală de neiertat să nu subliniem că acest din urmă cuvânt este mult prea tare, chiar nepermis de tare pentru a putea fi atribuit lui Păscuțiu, care nu folosește decât termeni cu strictete academici. Vina e deci a translatorului care n'a putut găsi în fugă un cuvânt care să exprime exact și cu finețea specifică autorului, gândul lui Păscuțiu. E și greu de altfel, mai cu seamă dacă nu ești acel literat român. — inexistent până azi, — care, ca să îndrăznească a se apropia cu gând de traducere de scrisul lui Păscuțiu, poate că ar trebui să aibă o pricepere aproape la acelaș nivel cu cea pe care ar necesita-o transpunerea în românește a lui Marcel Proust, autorul celei mai dificile fraze, plus distincția și causticitatea unui polemist de talia unui Paul Souday.

Iată de ce, făcând abstracție de valoarea documentară a cărții lui Dionisie Păscuțiu, și judecând-o doar din punct de vedere literar, este inevitabilă constatarea că scrisul maghiar n'a putut decât să câștige prin faptul că acest valah s'a folosit de dânsul. Peana subtilă a unul latin din Dacia Ripensis a arătat poporului maghiar, poate ca nimeni până la Dionisie Păscuțiu, cât de captivante și nebănuite efecte pot țâșni dintr'o limbă atunci când meșterul care o mănuește poartă în sufletul său nu sumbra atmosferă din stepele îndepărtatei Asii, ci soarele, lumina și seninătatea cerului de pe țărmii de acum un mileniu și mai bine, ai Tibrului.

Un arbitru român al eleganței scrisului unguresc a catadixit să-și încrucișeze condeiul, cu lopata grăjdarilor hunici ai istoriografiei maghiare.

Acesta este Dionisie Păscuțiu.

Liviu Jurchescu